

Sažetak

Autor prikazuje karakteristične oblike pastorala mladih u Italiji od završetka Drugog svjetskog rata do početka devedesetih godina XX. st. Vodeći računa o pojedinim povijesnim događajima i o obilježjima pastorala u određenim vremenskim razdobljima, to je vrijeme podijelio na četiri kraća povijesna razdoblja. Do šezdesetih godina pastoral mladih obilježen je homogenim pristupom i specifičnim učenjem. Šezdesete godine obilježene su Drugim vatikanskim saborom, oduševljenjem i osporavanjem. U sedamdesetim godinama pastoral mladih prati specifično nasilje i ironija, dok osamdesete godine pokazuju kako je riječ o novim mladima koji zahtijevaju i nov pastoralni pristup. Tako se definitivno potvrđuje potreba za novim pastoralnim usmjerenjem koje će umjesto svojevrsnom raspršenošću biti obilježeno odgovarajućim projektima. Ključne riječi: *pastoral mladih u Italiji (1945-1991)*

0. UVOD

U ovome povijesnom prikazu usredotočit ćemo se na prikaz nekoliko karakterističnih praktičnih oblika pastorala, izostavljajući prikaz teoloških postavki i struja.

1. PASTORAL MLADIH DO ŠEZDESETIH GODINA XX. STOLJEĆA: GODINE UČENJA

1.1. Situacija mladih

Kako bi se bolje shvatilo vrijeme o kojemu je riječ, valja započeti od »fotografije«, koja upućuje na »naučenu« situaciju, koja je tipična za godine koje slijede neposredno nakon rekonstrukcije poslije Drugog svjetskog rata. Riječ je o sociološki kompaktnom svijetu, koji teži k zajedničkim idealima najmanjeg blagostanja, slije-

deći modele koji su uvezeni s Istoka ili sa Zapada. Mladi su dio sustava premda nemaju posebne strategije promjena; spremni su zamijeniti roditelje u tradicionalno ustaljenim ulogama. Religiozni svijet je teološki jedinstven oko tradicionalnih vrednota, umrtvljen u pretjeranom poštovanju raznih tradicionalnih naslaga koje prekrivaju evanđelje.

Mladi ni u kom slučaju ne predstavljaju problem. Općenito ih se promatra s obzirom na tri međusobno povezana pojma: žena/muškarci, automobil, zvanje. Nakon vojne službe, ako su muškarci, ili pak nakon određena čekanja, često kao kućanice, ako su djevojke, pripravljavaju se za brak, koji

* Naslov izvornika: *Pastorale giovanile (storia – 4)*, u: *Dizionario di pastorale giovanile*, Supplemento, Elle Di Ci, Leumann (To) 1992, str. 122-127.

im konačno pruža ulaznicu za svijet odraslih. Ne postoje posebna mjesta na kojima bi mladi provodili slobodno vrijeme, kao ni društvena skrb za njihovo održavanje.

1.2. Pastoralni prijedlog

Pastoral mladih, koji se shvaća samo kao skrb svijeta odraslih o mladim naraštajima, posebno podržavaju udruženja. Katolička akcija utvrđuje programe, formulira katehetski hod, okuplja žive snage Crkve, usmjeruje prema općim temama, koje zatim razni snažniji ili manje snažni pothvati mogu različito obojiti. Župa u Katoličkoj akciji postavlja okosnicu svog zalaganja za mlade.

Stvaranje projekata se podrazumijeva i jednoznačno je. O projektu se i ne govori: on se podrazumijeva u odgojnom skladu raznih zainteresiranih ustanova – oratorija, katoličkih škola, župa, koledža. Svi, rečeno pojednostavljenim rječnikom, znaju što moraju raditi i čine to vrlo razborito. U to vrijeme još se ne može govoriti o modelima, o posebnim odnosima Crkva-svijet, koji će zatim obilježiti i međusobno različite pastoralne izbore. Do razlika dolazi više na razini »kako«, kada je riječ o sredstvima, negoli na razini »što«, kad su posrijedi ciljevi i posebna pažnja prema problemima okoline. Mladi prezbiter kojemu je uglavnom bila povjerena skrb za mlade ograničen je i potpomagan konkretnim odgojnim modelom. Taj je model u potpunosti povezan s iskustvima koja su mu prethodila, uz već provjerene oblike kateheze i sakramentalizacije, s ponekom razlikom koja je ovisila o strukturama što su mu bile na raspolaganju.

Karakteristična posredovanja odgoja kad je riječ o mladeži jesu: konferencija, sastanak, iskra, akcija, izlazak, ljetni susreti, radni poticaji...

Ta posredovanja jasno pokazuju homogenost pastoralna mladih:

- *sastanak* je povremeni susret slušanja, na kojemu se gotovo uvijek predlaže ispravno ponašanje, često do u tančine razjašnjavanog morala, ponekad sažetak kršćanskih istina
- *konferencija* je prijedlog koji obilježavaju snažni sadržaji, povezani uz značajnije ili manje značajne prigode
- *akcija* je pothvat široka opsega u određeno vrijeme i s točno određenim temama, koji može stvoriti veze i izvan područja vlastite društvene pripadnosti
- *izlazak* je klasični skautski odgojni postupak
- *ljetni susret* je pothvat koji se organizira ljeti i usredotočuje na nekoliko tjedana odgojnog djelovanja u koje je uključena i igra: zahtjevniji oblici kasnije će postati ljetni organizirani boravak poznat i kao »ljetna škola«
- *iskra* je prvo iskustvo okupljanja skupine, koje se doživljava u pokretu studentske mladeži
- *radni* poticaji su zanimljivi pothvati kršćanskih udruga talijanskih radnika za učenike strukovnih škola.

Svi ti pothvati homogeno smještaju pastoral mladih u pretežno deduktivan model. Sjajne iznimke uvijek postoje, ali je riječ o elitnim pothvatima.

Na prijelazu iz šezdesetih u sedamdesete godine očituje se nekoliko izuzetnih pojava: potreba za većim kretanjem, obnovom, nadilaženjem određene kulturne stagnacije. Odgojni postupci moraju se suočiti s kulturalnim i industrijskim razvojem i prema tome usmjeriti više prema onomu što je u svakoj djelatnosti bitno. U vezi s time važna je i žestoka rasprava potaknuta knjigom don Milanija *Pastoralna iskustva*.

2. RAZDOBLJE DRUGE POLOVICE ŠEZDESETIH GODINA XX. STOLJEĆA: PRIJELOMNE GODINE

Dvije činjenice koje predstavljaju odlučan zaokret u tom razdoblju jesu Drugi vatikanski sabor, koji završava, i osporavanje, koje započinje. Crkveni svijet mladih je uzburkan te se mijenja još i prije osporavanja. Mladi su već bili u pokretu u raznim kršćanskim zajednicama u vrijeme kad u društvu započinje osporavanje. Mladi su već u župama, u udruženjima i u oratorijima preispitali svoju želju za promjenom i za preuzimanjem kontrole nad životom. Prva poglavlja Djela apostolskih već su postala moto i san nove crkvene zajednice, još prije nego se govorilo o političkom sudjelovanju.

2.1. *Koncilski utjecaj i iskustva pastoral mladih*

Oduševljenje i uključivanje. U to vrijeme mladi počinju predstavljati problem zajednicama, svijetu odraslih koji je bio naviknut »odgajati« svoje »učenike« pomoću već provjerenih metoda. Oduševljenje pomoću kojega se želi biti aktivan dio kršćanske zajednice čita se na površini, ali ima duboke korijene koji su plod prijašnje formacije.

Odgojno prosvjetiteljstvo: izravno prenošenje kršćanskog života i Božje kraljevstvo iza ugla. Biti kršten više je od samog imena da bi se doista živjelo u Crkvi za Kraljevstvo. Čemu služe tolika udruženjačka posredovanja ako je netko pravi kršćanin? Rađa se dakle neka vrsta pastoralnog prosvjetiteljstva, koje drži da je dostignuto određeno životno stanje samo zato što se jasno shvaća neposrednost, važnost, valjanost. Prvi naraštaj koji je plod vrlo angažiranih formativnih iskustava može živjeti na valu tih poticaja, ali epigoni, prvi nasljednici,

bit će bez zaštite metodičke i precizne formacije; puni neposrednih spoznaja, ali bez pozadine.

Sve se čini očitim i dodirljivim: promjena, stil, obraćenje, nova svijest Crkve i definicija kršćanina, Božja riječ i Kristov lik, znakovi svakodnevnog života i obredi. Uoči revolucije, koja je obilježavala godine osporavanja, mislilo se: Božje je kraljevstvo iza ugla.

U tom ozračju metode se brzo mijenjaju.

Skupina umjesto sastanka. U to vrijeme uvodi se novo odgojno sredstvo ili bolje rečeno odgojno posredovanje, koje i danas postoji: skupina. Umnažaju se rasprave, produbljivanja, istraživanja o dinamici skupine, o njihovoj uporabi na crkvenom području, o ulogama, o raznim oblicima koje skupina poprima kad je riječ o različitim ciljevima koji se pred nju postavljaju. Na početku se čini da je skupina mala, pomalo naivna kršćanska zajednica. Skupina međutim s vremenom sve više poprima pedagoška obilježja i najrazličitije oblike ostvarivanja.

Evangelje kao izbor umjesto igrališta, Božja riječ umjesto morala: nužnost da se ide do bitnoga čini bespredmetnim bilo kakvo odgojno posredovanje. S visoka se gleda na igru, sport, najsitnija pitanja svijeta mladih. To je razdoblje u kojemu traženje autentičnog prakticiranja religije stavlja u drugi plan ili ukida bilo kakvo posredovanje, a često i vrednovanje ljudskih stvarnosti. U mnogim biskupijama Sjeverne Italije u krizi su oratoriji: dovoljna je mala skupina uza stol kako bi se ponovno otkrila vjera i prereklo cjeloukupno bogatstvo kršćanstva za sve.

Liturgijska obnova: pjesme i gitare. Eksplozija mladenačke vitalnosti prihvaća kao prvi kanal liturgiju, koja je obilježena svim oblicima mladenačkog istraživanja: pjesme, gitare, geste, uključivanje, afektivna komponenta također. Liturgija je slavljenje

života ili barem njegove životnosti. Kroz nju se kanalizira želja za promjenom, postojanjem, služenjem i stvaranjem mišljenja. Tu se na brojnim ciklostilom umnoženim listovima sakupljaju poruke koje valja uputiti svima; u beskrajnim molitvama vjernika rađa se nov dijalog s odraslima.

Model prethodnoga pastoralala mladih više se ne može živjeti. Ta činjenica, iako nitko još nije smislio kako bi je definirao ili ustanovio, postavlja u središte iskustvo, život, živu riječ, sučeljevanje. Kad krajem sedamdesetih godina dođe do konačnog oblikovanja dokumenta koji je temelj svakog oblika talijanskog pastoralala mladih, tj. *Obnove kateheze*, prvi će se put službeno i sustavno izraziti novi model pastoralala mladih, model upotpunjenja vjere i života, koji u tom kontekstu predstavlja izabrani crkveni oblik pastoralala mladih. Talijanski su ga biskupi odobrili (282 glasa za i 4 protiv).

2.2. *Osporavanje (uzavrelo društvo i mladi kao pitanje)*

Pojava koja slijedi neposredno nakon toga i koja je od odlučujuće važnosti za pastoral jest osporavanje. Nije na nama da taj pokret ovdje prosuđujemo s društveno-političkog stajališta, nego samo da uočimo njegov utjecaj na pastoral mladih.

Pristanak uz politiku. Mladi otkrivaju javni, neposredni i spontani kanal koji valja staviti u službu Kraljevstva. To je trenutak »bezazlene« politike, koju označava draž promjene sustava. Takvu politiku ne potpomažu produbljene povijesne analize. Njome često upravljaju kulturalne struje i nedostaje joj istinska sposobnost za dijalog.

Od broda do čamca. Kod promjene treba biti pokretan i neposredan, pravodobno odgovarati na probleme ili na izazove stvarnosti. Institucija, udruga jest siguran brod koji ne osjeća ili se ne da odvratiti malim poremećajima, čak se njima i ne bavi. Po-

kret ili skupina je naprotiv okretan čamac koji se bori i koji je prilagođen uzburkanom moru te osjeća, prihvaća i odgovara na poticaje. Velike udruge i velika pripadništva su u krizi; mlade je nemoguće uputiti u tradicionalne masovne susrete. Nastaju skupine i pokreti koji više prijanjaju uz ono što se događa i koje više pokreće neka snažna ideja.

Oduševljenje bez podloge. Počinje se uočavati kako iza oduševljenja neposrednih pothvata stoji kratak dah, nedostaje formacija i navika s dozrijevaćim pripravnštvom. Onaj tko započinje promjenu, povorku, vrlo je motiviran, ima prilično solidnu kulturu, razumije značenje mijenjanja; međutim onaj tko vrlo mlad pristupa tom vrlo raznolikom svijetu skupina, ne uspijeva uočiti smisao vjerskog iskustva koje motivira zanos i polako ostaje bez uporišnih točaka.

Odgojna jednodolnost. Skupina, kao oblik posvuda prakticiranog odgojnog posredovanja, gotovo je do izjednačenja obilježena istovršnošću, guši opravdane težnje prema različitosti i osobni poziv na rast.

Apsolutiziranje pojedinih gledišta. Iako metodološki homogena, svaka se skupina upravlja prema pojedinom poglavlju kršćanskog života čineći od njega kriterij prosudbe za svaku drugu stvarnost. Ponekad je to biblijsko, a ponekad liturgijsko iskustvo. Za mnoge je to misijsko motrište Trećega svijeta, a za neke čisto sociološko čitanje stvarnosti.

Znakovita iskustva mladih su *marševi mira*: mnogo kilometara pješice ulicama većih gradova (Rim, Verona, Firenca...), uz veliko sudjelovanje mladih i razmjenu iskustava, pjesama, modela života skupine, pothvata. Riječ je o posve mirnom pokretu koji pokreću misijske stvarnosti (redovnici i redovnice, misijske ustanove, skupine...).

Jasna svijest o djelovanju unutar pojedinih pokreta (pregled i ponovno definiranje »karizme«). Onaj tko slijedi ozbiljna nadahnuća, u međuvremenu ih je preoblikovao i pripravio se za njihovo opće proširenje.

U to se vrijeme *ne govori o blizima i dalekima*: postoji način sučeljavanja sa životom koji združuje sve mlade, bez razlike na političku pripadnost ili prakticiranje vjere. Često se događa da crkveni pothvati uspjevaju razbiti zatvaranje te zainteresirati i uključiti u iskustvo vjere mlade koji po tradiciji potječu iz nekatoličkih gradskih četvrti i tradicija.

Pomanjkanje crkvenih usmjerenja. Ne postoji posebna skrb ili biskupijski ured koji se bavi pastoralom mladih. Samo neke biskupije imaju hrabrosti premisliti ili dati usmjerenje za snažno odgojno zalaganje, u mnogim drugima se previše vremena provodi ili da bi se spasilo ono što se može spasiti uporno ustrajavajući na starijim modelima ili jadikujući zbog nemogućnosti za nove prijedloge.

To je vrijeme velike volje za promjenama ali i za raskidom, krajnje subjektivnosti i naglašavanja dijelova istine i prava za koje je svatko vjerovao da ih ima. Na početku taj pokret promiče oživljavanje kršćanskih zajednica, a zatim – kad se mladenačkom prostodušnošću s jedne strane podmuklo manipulira, a s druge mladež prepušta samoj sebi – završava potičući novu težnju pastoralnog modela: onog modela koji bismo površno mogli nazvati »mladolikim«, jer mu nedostaje snažan prijedlog.

Odatle se rađa zahtjev za povratom sveukupnosti kršćanskog života, za odlučnim ponovnim označavanjem njegova identiteta, za vraćanjem snage zajednicama koje nisu sposobne predložiti i oživotvoriti snažna iskustva zalaganja i formacije.

3. RAZDOBLJE IZMEĐU 1970. I 1977. GODINE: OD NASILJA DO IRONIJE

To su godine u kojima se gotovo pravocrtno gasi mit mladih: mladi koje se tek iskoristilo, valja odbaciti. Kad se počinju uočavati dobro oblikovani odgovori sudjelovanja (npr. u školi), mladi više nisu raspoloženi tražiti. Odrasle promatraju s ironijom, rastavljaju se na nasilne skupine i gube obilježje mase.

U to se vrijeme posebice može govoriti o raznolikosti modelâ pastoralâ mladih. Pokreti nastoje dati jasne odgovore na odgojne zahtjeve. Odabiri više nisu slučajni ili čist odgovor na goruće stanje, nego nastaju iz kulturalne razrade, iz često ideološkog tumačenja događanja, u najispravnijem smislu izraza i vjernosti raznim nadahnućima i zvanjima.

Neka obilježja koja označavaju pastoral mladih sedamdesetih godina su:

- *Napast preobražaja, s posljedičnom apsolutizacijom modela*. Svaki pokret nastoji apsolutizirati svoj način pastoralnog djelovanja i relativizirati druge, kao da prije nije bilo istinskog kršćanstva te se mora započeti upravo odatle. Svatko vjeruje da ima rješenje problema, formulu spasenja, najbolji prijedlog. Traženje snažnog identiteta, koje je formulirano u zatvorenom prostoru vlastitog viđenja svijeta i Crkve, obuzima mnoge odgojne i mnoge crkvene snage.
- *Otuđivanje župne zajednice*. Te nove skupine, ako su na početku pomogle da se prodrma apatija i nepovjerenje mnogih zajednica, polako su ih lišile projekata i razumijevanja u odgovaranju na mjesne probleme pomoću popularnih rješenja prilagođenih pojedinoj situaciji.
- *Ponovno oživljavanje udruga*. To je ujedno i trenutak u kojemu velike udruge

ponovno postaju sposobne davati prijedloge usmjerujući se na obnovljeni odgojni poticaj i na formiranje odgovornih osoba.

- *Traženje novih formativnih modela: animiranje.* Problem se sastojao i u istraživanju da se pronađu novi kulturalni formativni modeli, a ne samo nove sheme ili metode. Kulturalno animiranje, kao opći stil odgoja, produbljuje se, procjenjuje, iskušava i predlaže na tečajevima za animatore, na nacionalnim susretima, na sveučilišnim tečajevima. Jasno uporište su časopis »Note di Pastorale Giovanile« kojega obilježava ustrajan i jasno određen rad te s njime povezani susreti.
- *Prvi biskupijski pokušaji organiziranja pastorala mladih.* Pokreću ih ili župe ili svećenici oduševljeni mladima ili prve biskupijske sinode.
- *Ponovno oživljavanje odgojne sastavnice (npr. oratorij, skupine...).* Sve kršćanske zajednice osjećaju problem premišljanja odgojnog posredovanja i podrobno se zalažu u katehezi za predadolescente.

Ta cjeloukupna obnova ukazuje na prijeku potrebu za stvaranjem pastoralnog plana ili projekta, potrebu za koordiniranjem, djelotvornim predlaganjem središnjeg mjesta kršćanske zajednice i formiranjem djelatnika.

4. U OSAMDESETIM GODINAMA: NOVI MLADI

Na prijelazu u osamdesete godine nadolaze mladi koji su potpuno drugačiji od onih prije samo pet godina. To su mladi koji prije svega žele živjeti i dobro se osjećati, mladi koji ne žele mijenjati svijet, ali su u neprilici jer ne znaju tko su. To su mla-

di obilježeni poteškoćama zbog pomanjkanja identiteta, zbog viška mogućnosti i pomanjkanja uputa za njihovo ostvarivanje.

Pastoralni odgovor obilježen je pomoću:

- *Potvrđivanja udruga.* Velike crkvene udruge prispjele su do točnog predefiniranja vlastitog kulturalnog i pastoralnog ustroja, bilo pomoću izrade novih statuta i odgojnih projekata bilo pomoću obnovljene sposobnosti pružanja prijedloga, ili suvislim formativnim tečajevima za osoblje.
- *Suprotstavljanje pokretima.* Povećava se raskorak između različitih pastoralnih postavki. Često valja uspostaviti male parlamente kako bi se dogovorili pastoralni pothvati ili trenuci zajedničke molitve. Nužnost susretanja potrebna je i zbog toga što ponovno dolazi do masovnih pothvata i velikih okupljanja ili prigodom susreta s papom ili zbog velikih slavlja ili susreta ili biskupijskih sinoda. Nažalost, dolazi do radikaliziranja raznih odgojnih modela koji se brane u svom viđenju svijeta i vjere te se izoliraju.
- *Pastoralni uredi.* U mnogim biskupijama ustanovljuje se, često nakon papina posjeta ili nakon pastoralne sinode, kurijalni ured za pastoral mladih, koji ima različite nazive već prema kulturalnoj i pastoralnoj tradiciji. Nastoji se postići njihovo koordiniranje na nacionalnoj razini, ali uvijek na dobrovoljnoj osnovi, obično oko časopisa »Note di Pastorale Giovanile«.
- *Priprava animatora.* Najraširenija djelatnost u talijanskim biskupijama je formativna djelatnost s animatorima. Novi odgojni model uspijeva posebice ako postoje novi djelatnici. Tako se rađa novi lik mladog čovjeka, koji od spon-

tanosti sedamdesetih godina dolazi do osmišljenog kvalificiranja i programirane pripreve.

- *Katekizam mladih*. Objavljeno krajem sedamdesetih godina, konačno je na raspolaganju dugo očekivano pomagalo. Izašlo je međutim u doba nestanka jednog svijeta mladih i pojavljivanja novoga. Tek što se našlo u rukama naslovnika i pastoralnih djelatnika očituje ograničenja svog vremenskog nastanka: politika više nije najuspješnija djelatnost, marksizam je gotovo iščezao, ideologije više nisu ukorijenjene među mladima. Taj je katekizam slabo prihvaćen ne zbog poteškoća povezanih uz tekst, kao što se često znalo reći, nego stoga što nisu postojale skupine mladih koje bi bile sposobne i raspoložene s njime se neprekidno sučeljivati.
- *Od raspršenosti do projekta*. Nova i važnija činjenica na kraju osamdesetih godina jest u tome što se pokušava doći do projekta, makar i najmanjega, ali sposobnoga da uključi razne snage koje su u službi svijeta mladih. Projekt se vrlo različito priprema, ali svi odlučno sudjeluju u želji da nešto učine i da mnogostrukim iskustvima i intuicijama podare dovoljno mogućnosti za stvaranje odgojnih puteva. Često taj posao vode biskupi, inače su to skupine mladih ili pak neki oduševljeni prezbiteri.
- *Volontarijat*. To je mladenačko iskustvo koje obilježava ovo desetljeće. Pripravljeno je tijekom prethodnog desetljeća marševima mira, manifestacijama prigovora savjesti, ali u svojoj se zrelosti očituje sada. Zanimljivo je primijetiti da kao projekt nije bio predviđen

nijednim modelom; upornost prigovaratelja savjesti učinila ga je zajedničkom praksom mnogih mladih i odgojnim prijedlogom koji programiraju gotovo sve talijanske biskupije. Ovo se desetljeće zaključuje s nekoliko opomena na hitnost.

Svi su sada već uvjereni kako je potrebno kršćanske zajednice učiniti odgovornima u odgoju svijeta mladih; mladi posve jasno ne mogu sami preuzeti teret sveukupne mladenačke raspršenosti. Započinje nov pristup politici, vrlo različit od onoga koji se pojavio prijašnjih godina, ali je to pristup koji obećava novo razdoblje društvenog zalaganja. Postaje prijeko potrebno stvarati pretpostavke za vrlo različite puteve zbog krajnje raspršenosti mladih, zbog mnogostrukih oblika života i odgojnih puteva kojima se prolazi, zbog obnovljene svijesti o raznolikosti životnog poziva. To je glavni zadatak koji je povjeren devedesetim godinama.

Istovremeno je i sve snažnije izražena potreba za širokom povezanošću s raznim Crkvama koje postoje u Italiji, što će nadići birokraciju ili, još gore, kontrolu te potaknuti širenje bogatstva raznih postojećih iskustava.

Godine 1991, nakon objavljivanja programatskog dokumenta »Evangelizacija i svjedočenje ljubavi« u kojemu talijanski biskupi upozoravaju kršćanske zajednice neka ne budu bez *usklađenog, razboritog i odvažnog pastoralna mladih*, Talijanska biskupska konferencija ustanovljuje nacionalnu službu kako bi se promicao razvoj pomoću stvaranja odgojnog projekta i usklađivanja u kojemu je moguće sudjelovati te postojanog sučeljavanja s trajnim mijenjanjem koje je tipično za mlade.

Bibliografija

TONELLI R., *Pastorale giovanile, oggi*, LAS, Roma 1977.

MILANI L., *Esperienze pastorali*, Libreria Editrice Fiorentina, 1958.

POLLO M., *L'animazione culturale: teoria e metodo*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1981.

FLORIS-SIGALINI (ur.), *Quaderni dell'Animatore*, u: »Note di Pastorale Giovanile«, 1975-1985,

nadasve susreti koji se održavaju u Bresci od 1977.

ANGELINI, *Pastorale giovanile e prassi complessiva della Chiesa*, u: »Teologia«, 1978, br. 2.

SERENTHÀ, *Problemi teologici della catechesi per i giovani*, u: »Teologia«, 1978, br. 2.

SIGALINI D., *Gruppi movimenti e associazioni nella pastorale delle diocesi*, u: »Note di Pastorale Giovanile«, 1984, br. 3.

CEI, *Evangelizzazione e testimonianza della carità*, Roma 1990.